

מערך שיעור: הבניה חברתית של גבריות ונשיות בסיפורי ושירי ילדים

מין הוא ההבדל הביולוגי בין זכר ונקבה. מגדר הוא ההבדל החברתי שתרבויות שונות עושות בין גברים ונשים, והוא למעשה התפיסה החברתית לגבי גבריות ונשיות. "הבניה חברתית" הוא מושג המתאר את רכישת הסטריאוטיפים המגדריים כתהליך חברתי. הבניות חברתיות אלה, המועברות באמצעות תרבות פופולרית, הורים וקבוצת השווים, מלמדות אותנו כיצד עלינו להתנהג על מנת לבטא גבריות ונשיות.

ספרי ושירי ילדים הן אחת מהדרכים לחינוך ילדים וילדות, כבר מגיל צעיר מאוד, להתאמה לתפיסות של גבריות ונשיות.

מערך שיעור זה מציע מספר הפעלות, דרכן ניתן לעשות ניתוח ביקורתי של סיפורי ושירי ילדים במטרה להמחיש את האופן שבו גברים ונשים מוצגים באופן סטריאוטיפי. בחינה של טקסטים מסוג זה יכולה להיות בסיס לניתוחים של טקסטים תרבותיים נוספים, כדוגמת פרסומות וסרטים.

(בסוף המערך תוכלו/י למצוא קישורים למאמרים ומידע להעשרה עבור לקראת המפגש עם התלמידים)

מטרות השיעור

- להציף את התפקידים המגדריים בספרות הילדים, המעידים על הצפיה מגברים ונשים בחברה.
- העלאת מודעות להבניה החברתית בעזרת בחינה ביקורתית של התכנים אליהם התלמידים/ות נחשפו בילדות.
- לאפשר חשיבה ביקורתית לנוכח האפשרות שתוכן זה עשוי לצמצם את האפשרויות והיכולות שלנו כבני ובנות אדם בעלי תכונות, יכולות ושאיפות מגוונות שאינן בהכרח קשורות במגדר שלנו.

עזרים נדרשים:

- **ספרי ושירי ילדים**
 - ניתן להביא ספר שירי ילדים כמו "100 שירים ראשונים" ומגוון ספרי סיפורים.
 - ניתן לבקש מכל אחד מהתלמידים/ות להביא לשיעור את ספר הילדים האהוב עליו/ה.
 - ניתן להשתמש בקובץ שירי הילדים המצורף למערך.
- **אבא עושה בושות** - צילום מספר עמודים מהספר/ הצגת סרטון בכיתה/ הקראה מהספר עצמו.
- **לוח וטוש מחיק**
- **אפשרות להקרנת סרטון עם סאונד (אופציונלי)**

מבנה השיעור

תוכן	זמן מוערך
פתיחה	00:05
הצגת הסיפורים האהובים	00:15
מבט על דמויות ראשיות	00:10
ניתוח הדמויות המוצגות בטקסט	00:40
אתגור הסטריאוטיפ - אבא עושה בושות	00:20
סיכום	00:05

מהלך השיעור

1. פתיחה

היום נדבר על שירי וסיפורי הילדות שגדלנו עליהם. שירי ילדים וספרים הם הטקסטים הראשונים שילדים וילדות נחשפים אליהם, ולרוב גם מבקשים לשמוע אותם שוב ושוב פעם אחר פעם בלופים אינסופיים. גם בבגרותנו, לרוב עדיין נזכור ונוכל לשיר את המילים והמנגינות של אותם השירים שגדלנו עליהם. לכאורה אלו הם שירים וסיפורים פשוטים, קצרים ותמימים. אבל בכל שיר וסיפור יש מסרים גלויים וסמויים. היום נביט על המסרים שאנחנו לומדים/ות בגיל כל כך צעיר ומה הסטריאוטיפים החבויים בהם?

2. הצגת הסיפורים האהובים

במידה והתלמידים/ות התבקשו מראש להביא ספר, לבקש מכל אחד/ת להראות את הספר שהביא/ה ולספר עליו בקצרה.

במידה והמנחה הביא/ה ספרים או שירים, להציג אותם ולשאול את הכיתה אם מכירים/ות את הספרים ואם אוהבים/ות אותם.

3. מבט על הדמות הראשית

מתודה: נחלק את הלוח לשניים ונבקש מתלמיד/ה לכתוב על הלוח (בעזרת שאר התלמידים/ות) את שמה של הדמות הראשית בכל סיפור/שיר. ההנחייה לתלמיד/ה תהיה: לכתוב את השם בצד אחד אם הדמות היא דמות של בת ובצד שני אם הדמות היא דמות של בן.

שאלות לדין

- כמה מהדמויות הראשיות בסיפורי הילדים הם בנים וכמה הן בנות?
- האם יש הבדל בין הדמויות של הבנים לבין אלו של הבנות? מה מסופר עליהם? מה התחביבים שלהם? מה הם אוהבים לעשות?
- מה זה מלמד אותנו?

4. מבט על דמויות הבנים והבנות

מתודה: ניקח סיפור או שיר אי שוויוני במיוחד כדוגמה. כתבו בעזרת התלמידים/ות, ליד שמות הדמויות שכתובות על הלוח, את כל הידוע עליהן: תכונות, מעשים, מראה וכו'.

שאלות לדין (מתאימות לשתי המתודות)

- האם דמויות של בנים ודמויות של בנות מתוארות באותו האופן?
- האם ידועות לנו יותר תכונות של בנים או של בנות?
- האם ידוע לנו על המראה החיצוני של הבנים כמו על המראה החיצוני של הבנות?
- האם הדמויות של הבנים ושל הבנות הן דמויות שניתן להזדהות איתן?
- האם הבנים בכיתה היו רוצים להיות כמו הבנים בסיפור?
- האם הבנות מרגישות אותו הדבר לגבי הבנות בסיפור?
- האם המצב הזה משקף את מה שקורה במציאות?
- האם יש בנות שגם אוהבות לעשות את הדברים שהדמויות הזכריות בסיפורים עושות? האם יש כאלו בכיתה? ומה לגבי הבנים?
- האם כל מה שבנים אוהבים לעשות מתואר בסיפורים? ומה לגבי הבנות?
- מדוע לדעתכם קיים ההבדל הזה בהצגת בנים ובנות בסיפורים ובשירי ילדים?
- האם לדעתכם/קיים הבדל כזה גם בתכנים אחרים אליהם נחשפתם/ן בילדות או שאתם/ן נחשפים אליהם עכשיו? (לדוגמא: סרטים, פרסומות, מוסיקה, ועוד)

משימת המשך לשיעור או משימת רשות לבית: לשנות או להוסיף כמה מילים לשיר או סיפור עליו דיברתם בשיעור כך שיהיה יותר שיוויוני. או כתבו סיפור/שיר ילדים חדש.

5. אתגור הסטריאוטיפ המגדרי - "אבא עושה בושות" מאת מאיר שלו.

ספרו של מאיר שלו מציג דמויות של אב ואם המתגרות את הסטריאוטיפ הגברי והנשי הקיים לרוב בספרות ילדים. הספר מתמקד באפרים, ילד בגיל הגן, שאמו היא כתבת חדשות עסוקה ואביו נוהג לעשות לאפרים בושות, בעיקר עקב אי התאמה להתנהגות גברית מצופה. נקריא מספר עמודים מהספר או נקרין את הסיפור בעזרת סרטון יוטיוב ([קישור לחיצ](#)) ונקיים דיון בנושא.

שאלות לדיון

- כיצד הדמויות בסיפור שוברות את הסטריאוטיפ (הגברית או הנשית או שתיהן)?
- האם ישנם תחומים שבהם נשמר התפקיד המגדרי? היכן?
- האם מובעת התנגדות לשבירה של התפיסה הגברית והנשית? כיצד הדמויות בסיפור מתמודדות עם כך (כיצד הבן מגיב לפעולות האב, כיצד הסביבה מגיבה לדמותו של האב)?
- מה הרווח של כל אחת מהדמויות בסיפור (של האב, האם והילד) בשבירה או בשימור של התפיסות של גבריות ונשיות?
- האם תפיסות של גבריות ונשיות הן טובות? למה הן טובות?
- האם יש צורך או חשיבות בשבירת התפיסות הללו? מדוע?
- מה ניתן להרוויח מתפיסה גמישה יותר של גבריות ונשיות? מה ניתן להפסיד מכך?

6. סיכום ושורה תחתונה

שירי וספרי ילדות הם אחד המקורות החשובים של בני/ות הדור הצעיר להקניית ערכים חברתיים-תרבותיים, בין אם בגלוי ובין אם בסמוי. ילדות וילדים מפנימים את התפקידים החברתיים, הנלמדים מהסביבה, ופעמים רבות עושים דברים כי כך מקובל ולא בהכרח כי כך הם/ן "רוצים/ות". הניסיון להתאים לתפיסה החברתית ולהיות "גבר" או "אישה" מגביל ומצמצם לעתים את ההתנהגות שלנו ואת האישיות שלנו.

מודעות לנושא, והיכרות עם תכנים שוויוניים חלופיים לאלו המוכרים לנו, יכולים לעזור לנו לחשוב ולהתנהג אחרת, לשחרר אותנו ממגבלות הסטריאוטיפ.

קישורים למאמרים ולקטעי העשרה למנחה:

שיר ילדים תמים - האמנם?

<https://common-ground.org.il/articles/%d7%a9%d7%99%d7%a8-%d7%99%d7%9c%d7%93%d7%99%d7%9d-%d7%aa%d7%9e%d7%99%d7%9d-%d7%94%d7%90%d7%9e%d7%9d/a0%d7%9d>

"מעשיות מסורתיות ומעשיות חדשות", ד"ר מירי ברוך.

<http://www.dafdaf.co.il/details.asp?MenuID=82&SubMenuID=139&PageID=1470&Cat=%E1%F8%E5%EA%20%20%EE%E9%F8%E9>

"100 מסרים ראשונים", נגה כהן.

<http://blogs.haaretz.co.il/nogacohen/37/#comment-55>

Gender typing, Wikipedia

https://en.wikipedia.org/wiki/Gender_typing

נספח 1: שירי ילדים מגדריים

הילדה הכי יפה בגן

מילים: יהונתן גפן

כשהיא מחייכת
גם אני מחייכת
וכשהיא עצובה
אני לא מבינה
איך אפשר להיות עצובה
כשאת הילדה הכי יפה בגן.

הילדה הכי יפה בגן
יש לה עיניים הכי יפות בגן
וצמה הכי יפה בגן
ופה הכי יפה בגן
וכמה שמביטים בה יותר
רואים שאין מה לדבר
והיא הילדה
הכי יפה, יפה בגן

בובה ימימה

מילים: בלהה יפה

איני רוצה שילעגו גו
לכשאגדל כולם יאמרו רו רו
ימימה היא בובה כה יפה,
רק רגליה עקומות נורא.

וכשיצאנו לטיול יול יול
לפרדס וגם ללול לול לול
כולם אמרו: ימימה כה יפה
רק רגליה עקומות נורא.

אני בובה ושמי ימימה-מה
פרועה אני שנה תמימה-מה
כולם אומרים לי כי אני יפה,
רק רגלי הן עקומות נורא.

אלישבע מה נחמדת

מילים: מרים ילן שטקליס

ואומרים לי, את קרחת.
ואומרים שבור אפך...
אין אני יודעת למה
הם אינם רואים יפיך?

אל תשימי לב לאלה,
האמיני לי ביתי -
אלישבע את נחמדת
את יפה אהובתי...

אלישבע מה נחמדת,
מה יפה אהובתי!
לה שימלת פרחים תפרתי
היא ממש כשימלתי.

אין אני יודעת למה
הם אומרים, פיסחת את?
הן משתיים הרגליים
חסרה את רק אחת?

חנה'ילה אופה קטנה

היא אופה עוגות, חלות
ואפלו לחם,
וכששמה בתנור
הכל נהיה לפחם.

חנה'ילה אופה קטנה
יש לה קמח, מים
כל היום היא לשה, לשה
בצק בידיים.

דני גיבור

מילים: מרים ילן שטקליס

נורית אכלה התפוח
הפרח זרקה בחצר
והלכה לה לשחק
עם ילד אחר

אינני בוכה אף פעם,
גיבור אני, לא בכיין
אך למה זה אמא, למה
בוכות הדמעות בעצמן

אמא אמרה לי: דני!
ילדי הוא גיבור ונבון
ילדי לא יבכה אף פעם
כפתי קטון

אינני בוכה אף פעם,
אינני תינוק בכיין
זה רק הדמעות, הדמעות הן בוכות
בוכות בעצמן

פרח נתתי לנורית
קטון ויפה וכחול
תפוח נתתי לנורית
נתתי הכל

הסבון בכה מאוד

מילים: מרים ילן שטקליס

אם יבוא היום לגן
מי יתן שלום לך
כל אחד ישאל מי זה
מלוכלך כזה כזה
והדסה הקטנה
תסתתר אז בפינה
לא תכיר אותו בכלל
כלל וכלל

והמים, מים, מים
צר להם על האוזניים
הם שרים, שרים, שרים
שורום זורום זורום רים
שורום זורום זורום רים
שורום זורום זורום רים
הם שרים, הם שרים, הם
שרים

הסבון בכה מאוד
דני לא רוצה בי עוד
ומברשת השיניים
מתייפחת שבעתיים
ואומרת למשחה
אל תבכי אך היא בוכה
והברז כעסן
הוא כועס מאוד על דן

דני, דני מלוכלך
מלוכלך כל כך כל כך
והמים, מים, מים..

אבא שלי

מילים: תלמה אליגון רוז

ואבא שלי משחק איתי בכדור ובג'ולים ואבא שלי לי הביא אלבום וגם יופי של בולים אז למה כששרתי לו שיר שאהב נרדם הוא פתאום ועצם את עיניו אז למה כששרתי לו שיר שאהב נרדם הוא פתאום ועצם - את עיניו - אבא, למה?	ואבא שלי הוא הכי בעולם ורק בגללי הוא האבא שלי כי הבטיח הוא לי שהוא רק שלי לאבא'לה יש מכונת כמו אווירון בשמיים לאבא שלי יש שעון אינו מתקלקל גם במים ואבא שלי, הוא יודע המון אנגלית, צרפתית, ואפילו חשבון ורק בגללי הוא האבא שלי כי הבטיח הוא לי שהוא רק שלי	לאבא שלי יש סולם מגיע כמעט עד שמיים ואבא שלי כה רעב אוכל ארוחה פעמיים ואבא שלי הוא הטוב מכולם ואבא שלי הוא הכי בעולם ורק בגללי הוא האבא שלי כי הבטיח הוא לי שהוא רק שלי ואבא הביא מתנה קטר על פסים של רכבת ואבא הביא לי בובה יודעת לשיר ולשבת ואבא שלי הוא חכם מכולם
--	---	---

גן סגור

מילים: יהונתן גפן

מה מותר ומה אסור וכל הספרים מסודרים על המדף כי אין מי שישמע סיפור. קוביות נרדמות מסודרות בסל ואין שם אף ילד שיבנה מהן מגדל. הנדנדות עומדות בין העצים הגבוהים והפרחים כאלה נמוכים ובלוי צבעים. אתמול בחמש אחר הצהרים הלכנו עם אמא למכולת ובדרך ראינו שהגן שלנו סגור.	אתמול בחמש אחרי הצהריים הלכנו עם אמא למכולת ובדרך ראינו שהגן שלנו סגור. הנדנדות עומדות בין העצים הגבוהים והפרחים כאלה נמוכים ובלוי צבעים כי הגן שלנו סגור. קוביות נרדמות מסודרות בסל ואין שם אף ילד שיבנה מהן מגדל. אין שם אף גננת שתגיד
--	---

יונתן הקטן

מילים: ישראל דושמן

אוי ואוי לו לשובב
חור גדול במכנסיו
מן העץ התגלגל
ועונשו קיבל

יונתן הקטן,
רץ בבוקר אל הגן
הוא טיפס על העץ
אפרוחים חיפש

נומי נומי

מילים: יחיאל הלפרין

אבא הלך אל הכרמים
הלך הלך אבא
ישוב עם צאת הכוכבים
יביא לך ענבים

אבא הלך לעבודה -
הלך, הלך אבא.
ישוב עם צאת הלבנה -
יביא לך מתנה.

נומי, נומי, ילדתי
נומי, נומי נים.
נומי, נומי, חמדתי,
נומי, נומי נים.

פיל פילון

מילים ולחן: מרדכי זעירא

אך הסוף היה מבהיל
בא הביתה אבא פיל
פיל פילון נבהל מאוד
ומיד התחיל לצעוד

פיל, פיל, פיל-פילון
כבר ידע לדרוך!

אי פנים ואי אחור
פיל, פיל, פיל-פילון
לא יידע לדרוך.

כך עמד פילוני פיל
אך ללכת לא התחיל
את חוטמו הניף כדגל
לא הזיז אפילו רגל

פיל, פיל, פיל-פילון
לא יידע לדרוך.

פיל פילון אפו ארוך
לא יידע כיצד לדרוך,
רק אתמול נולד הפיל
וללכת לא רגיל

פיל, פיל, פיל-פילון
לא יידע לדרוך.

פיל פילון קוראת לו אמא
בוא אלי צעד קדימה
ופילוני לא יזכור

לכבוד החנוכה

מילים: חיים נחמן ביאליק

אימי נתנה לביבה לי,
לביבה חמה, מתוקה.
יודעים אתם לכבוד מה?
לכבוד החנוכה.

דודי נתן תשורה לי,
פרוטה אחת שחוקה.
יודעים אתם לכבוד מה?
לכבוד החנוכה.

אבי הדליק נרות לי
ושמש לו אבוקה.
יודעים אתם לכבוד מה?
לכבוד החנוכה.

מורי נתן סביבון לי
בן - עופרת יצוקה.
יודעים אתם לכבוד מה?
לכבוד החנוכה!

זאת הגברת שפנפנית

מילים: מרים ילן שטקליס

שפנפני, שפנפני,
מה יפה רוקדים בני!
הופ רגליים קפוצנה, קפוצנה,
אך לשבת אל תחפוצנה.
הופ-ללה, הופ-ללה,
טרלה-ללה-ללה.

שפנפנית היא אשת חייל,
כל היום וכל הליל
תרקד עם הבנים -
עם עשרת שפנפנים.
טרללה-טרללה,
טרלה-ללה-ללה.

יש עשרת שפנפנים לי,
מסבירים כולם פנים לי,

לשפן יש בית
בין עצי הזית,
תחת כרוב מאוד מתוק
בית לו ירוק ירוק.
ולבית עליה,
בה תגור יפהפיה
שם תגור עימו תמיד -
זאת הגברת שפנפנית.

נספח 2: מתוך "אבא עושה בושות"

"עכשו תתן נשיקה", אבא התכופף,
 אפרים נסה להסביר לו שהוא ממהר.
 ואז אבא אמר
 וכל הילדים שמעו:
 "אם לא תתן נשיקה אני אבקש מילך אחר".

"אל תשאלו איד הוא התנהג",
 אמר אפרים לאבא,
 "לפני כל הגו, אני כל כך מתבייש".
 אבא צחקה,
 "מה לעשות, הוא אהב להתנשק,
 וחיוץ מזה, אפרים, זה מה שיש".

אמא של אפרים היתה קמה מקדם.
 שותה קפה ומיץ אשכוליות עם העתון ביד,
 "אפרים, תעיר את אבא שישח אותך לגן",
 מתאפרת, מנשקת, ממהרת למשרד.

אבא של אפרים אהב לישון.
 בגללו אפרים תמיד אחר לגן.
 זה היה מאד לא נעים להגיד לגננת:
 "אבא לא התעורר בזמן".

למחרת הודיעה הגננת שתהיה חגיגה
 עם כל ההורים ועם תחרות.
 היא בקשה שקל אחד יביא עונה
 אבל אמא אברה שהיא עסוקה
 יש לה ראיון עם שר התקורות.
 "קח כסף, אפרים, תקנה עונה בחנות".

אפרים כבר רצה לבכות
 אבל אבא אמר:
 "הלילה אני לא אלה לישון
 אני אכין לך עונה
 שתזכה בפרס ראשון".
 כל הלילה אבא אפה
 והעיר את אפרים בשבע
 והראה לו עונה בקלל לא יפה
 בגלל של צמיג
 ובקצה באתו הצבע.

למחרת אבא של אפרים לקח אותו לטרט
 הוא הרשה לו להזמין גם שני חברים.
 ברגע הכי מפחיד
 אבא כסה את העיניים ואמר:
 "אני מפחד להסתכל כשהם יורים,
 אפרים, תגיד לי כשזה נגמר".

זה היה מאד לא נעים,
 אפרים לא ידע מה לעשות.
 "אל תשאלו איד הוא התנהג לפני אורי ורד",
 הוא ספר לאמא כך מעות,
 "עכשו כלם יגידו
 שאבא שלי פחדו".